

Stolpersteine – Van Slichtenhorststraat 16

Sophie Stern en Hugo Lifmann

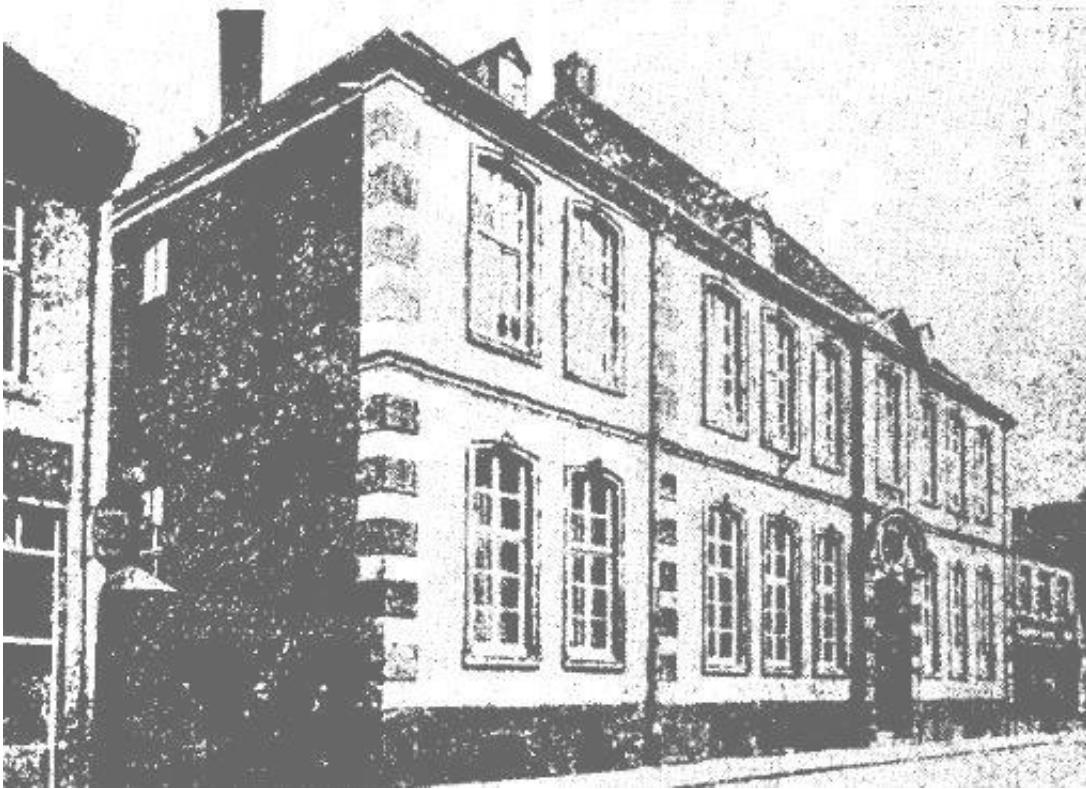
Hugo Lifmann en Sophie Stern komen beiden uit het Ruhrgebied: Hugo uit de westelijk gelegen mijnwerkersstad Dinslaken, Sophie uit de oostelijk gelegen stad Kamen met ook daar veel mijnen. Het lijkt erop dat verschillende van hun verwanten tussen beide steden verhuisden. Zo gingen bijna alle broers en zussen van de moeder van Sophie van Kamen naar Dinslaken. Het gezin Lifmann had daar al generatieslang een slagerij.

Neustrasse, Dinslaken

Hugo en Sophie trouwen in augustus 1906 en gaan samen in Dinslaken wonen, op de Schlageterstrasse 62 (later Neustrasse geheten). Ze zijn eigenaar van de panden 60 en 62. In 1926 laten ze pand 60 nog verbouwen tot een dameskapsalon. Kort daarna beginnen de angstige jaren. In 1930 wordt een *Ortsgruppe* van de NSDAP opgericht, kort erop de *Hitlerjugend*. Van 1931 tot 1933 is er nog wel een tegenbeweging, met name de *Kampfbund gegen den Faschismus*, maar alle oppositie wordt in 1933 verboden. Dan begint de systematische discriminatie. Zo worden de Joden in Dinslaken in 1935 van de veemarkten geweerd. Een toenmalige Joodse inwoner herinnert zich over 1937: “Wir versteckten uns hinter den Gardinen, wenn die SA von unseren Fenstern marschierte: ‘Wenn das Judenblut vom Messer spritzt ...’”

Tijdens de *Kristallnacht* worden de synagoge, Joodse winkels en verscheidene huizen aangevallen. Bij Sophie en Hugo in de straat wordt het weeshuis door vijftig vandalen kort en klein geslagen. Vijfendertig weeskinderen worden met hun begeleiders de volgende dag weggevoerd. Benno Turteltaub, die het allemaal als twaalfjarige meemaakt, herinnert zich: “Wir waren gerade erst mit dem Morgengebet fertig geworden, und schon hörten wir Lärm und Schreie. Wir rannten nach draußen auf die Wiese und konnten von dort aus alles hören. Alle zitterten. Am Nachmittag brachte man uns dann auf einen Bauernhof, wo wir ein paar Tage bleiben durften.”

Het Joodse Weeshuis, Schlageterstrasse 43 (of later: Neustrasse 43)

Op diezelfde ochtend worden ook Sophie Stern en Hugo Lifmann slachtoffer van een overval door NSDAP-*Kreisleiter* Friedrich Schulte met de zijnen. Veel mannen van onder de 60 worden de dag erna weggevoerd, Hugo was hier te oud voor.

Al vanaf 1934 wonen bij hen in huis ook het echtpaar Carl Langstadt en Johanna Stern, we nemen aan een zus van Sophie. Zij worden gedwongen Kamen te verlaten, waar zij een zaak hadden. Johanna overlijdt in maart 1937 in Dinslaken, haar man gaat op 1 maart 1939 naar Nijmegen, waarheen zijn zoon Fritz al eerder gevlucht was met zijn vrouw, zij beiden echter vanuit Berlijn. In Nijmegen wordt hun zoon Robby geboren – en daar worden zij alle vijf opgepakt.

Kort na het vertrek van Carl en Johanna verlaten ook Sophie en Hugo Dinslaken: eerst wonen ze nog even in Keulen en kort erna op de Ladenspelderstrasse 47 in Essen, waar ze intrekken bij Siegfried Strauss en Regine Rosenberg. De vader van Siegfried, Leopold Strauss, was op 10 november 1938 in Dinslaken zo zwaar mishandeld, dat hij niet lang erna bij hen in Essen overleed. We hebben geen aanwijzingen dat Leopold familie was van Julie Strauss, met wie zij later op de Van Slichtenhorststraat zullen wonen, maar het kan.

Nederland

Heel waarschijnlijk in april 1940, vlak voordat de fascistten er de macht in handen krijgen, gaan Sophie en Hugo naar Nederland. Ze worden hier weliswaar pas in augustus voor het eerst geregistreerd, maar dat geldt ook voor Minna Weihl, terwijl bekend is dat zij in april Fulda verliet.

Ze gaan naar Haarlem, naar de Roerdompstraat 28. Verwachten ze hier toch nog meer veiligheid? Doen ze een ultieme poging naar Engeland te komen? Het lijkt er sterk op dat er wel iets was afgesproken met anderen. In diezelfde periode verhuizen ook Sabine Nathan en haar man Alfred Goldschmitt vanuit Essen naar dat huis, Leo Kaufmann gaat er dan vanuit Keulen heen, met zijn dochter Ilse Kaufmann, en ook Minna Weihl gaat dan naar de Roerdompstraat. Van haar is bekend dat zij wilde doorreizen naar Engeland en verder. Het was volgens ons geen opvanglocatie, het was een gewone middenklassewoning. Lang zouden ze er niet wonen.

Roerdompstraat 28, Haarlem, recente foto

Op 4 september verschijnt de circulaire van Tenkink, de waarnemend Secretaris-Generaal van het Departement van Justitie dat alle “niet-ariërs van Duitse nationaliteit, daaronder begrepen personen zonder nationaliteit die vroeger de Duitse nationaliteit bezaten en personen van Duitse nationaliteit die na 1 januari 1933 Duitsland om politieke redenen hebben verlaten” en enkele andere groepen de kustgebieden moeten verlaten, en wel al vóór 9 september. Het begrip ‘kustgebieden’ wordt hier zeer ruim genomen: ook plaatsen als Breda en Rotterdam vallen eronder, en zeker ook Haarlem. De verjaagde personen mogen zich ook niet in Amsterdam en omgeving vestigen. Dat zorgt dan weer voor nieuwe zorgen in het oosten van het land. De Procureur-Generaal De Rijke bericht op 27 september 1940 “...dat de Befehlshaber der Sicherheitspolizei und des SD für die besetzten Niederländischen Gebiete – Aussenstelle Arnheim – mij bericht dat de momentele toeloop van Joden uit de verschillende provincies van Nederland naar de provincie Gelderland het noodzakelijk maakt, dat alle Joden, die in de provincie Gelderland blijvend of slechts tijdelijk gevestigd zijn, worden geregistreerd.”

DEPARTEMENT VAN JUSTITIE.
Afdeling Politie.
Rijksvreemdelingendienst.
No. 22830.

's Gravenhage, den 4 September 1940.
Koninginnegracht 21
Telefoon 116102
Interl. Y.

Ik heb de eer Uedelachtbare/Uweledelgestrengte te berichten.
Vóór 9 September 1940 moesten uit het gebied bevattende de gemeenten:
Warffum (alleen voor Rottumeroog), Schiermonnikoog, Ameland, Terschelling,
Vlieland, Texel, den Helder, Anna Paulowna, Callandsoog, Wieringerwaard,
Zijpe, Barsingerhorn, Schagen, Sint Maarten, Harencarspel, Oude-Niedorp, Warmen-
huizen, Schoorl, Oudkarspel, Noord-Scharwoude, Zuid-Scharwoude, Broek op Langen-
dijk, Koedijk, Bergen, Heer Hugowaard, Sint Pancras, Oterleek, Oudorp, Alkmaar,
Edmond aan Zee, Edmond binnen, Heiboo, Schermerhorn, Graft, Limmen, Akersloot,
Castricum, Uitgeest, Heemskerk, Krommenie, Wormer, Wormerveer, Zandijk, Koog a/d.
Zaan, Westzaan, Assendelft, Beverwijk, Velsen, Bloemendaal, Haarlemmerliede en
Spaarnwoude, Haarlem, Heemstede, Haarlemmermeer, Zandvoort, Bennebroek, Hille-
som, Noordwijk, Noordwijkerhout, Lisse, Sassenheim, Alkemade, Warmond, Woubrugge.

Fragment van de circulaire van Tenkink

Mr. J.C. Tenkink. Na de oorlog werd hij weer Secretaris-Generaal van het Ministerie.

Nijmegen

De zeven hierboven genoemde personen gaan allen naar Nijmegen, dus ook Hugo en Sophie. We weten niet zeker waarom zij voor Nijmegen kozen, maar bij Hugo en Sophie zou kunnen hebben meegespeeld dat zij het gezin Langstadt in de Broerstraat kenden. Eenmaal in Nijmegen werd hun opgelegd zich iedere week te melden bij de Vreemdelingenpolitie.

In Nijmegen gaan zij eerst wonen bij het gezin van Bert Janssen en Stien Lamers op Parkweg 32. Dit is speculeren, maar misschien waren zij (en ook Minna Weihl, die er ook ging wonen) wel naar het gezin verwezen door Isaïc Glaser of door Alfred Glaser. Isaïc Glaser was de grote man geweest achter de acties ten bate van de vluchtelingen. De dochter Nies Janssen werkte in de bazaar van Glaser op de Houtstraat en raakte kennelijk goed bevriend met de andere vluchteling in het huis, Minna Weihl, van wie ze enkele memorabilia in bewaring nam. Dan nog woonde het ook actieve gezin van David Glaser bijna naast hen, op nummer 36.

Nies Janssen in de winkel van Alfred en Jonas Glaser. Alfred Glaser staat rechts. Daaronder: familie Janssen, Parkweg (foto 1: RAN; foto 2: Bart Janssen)

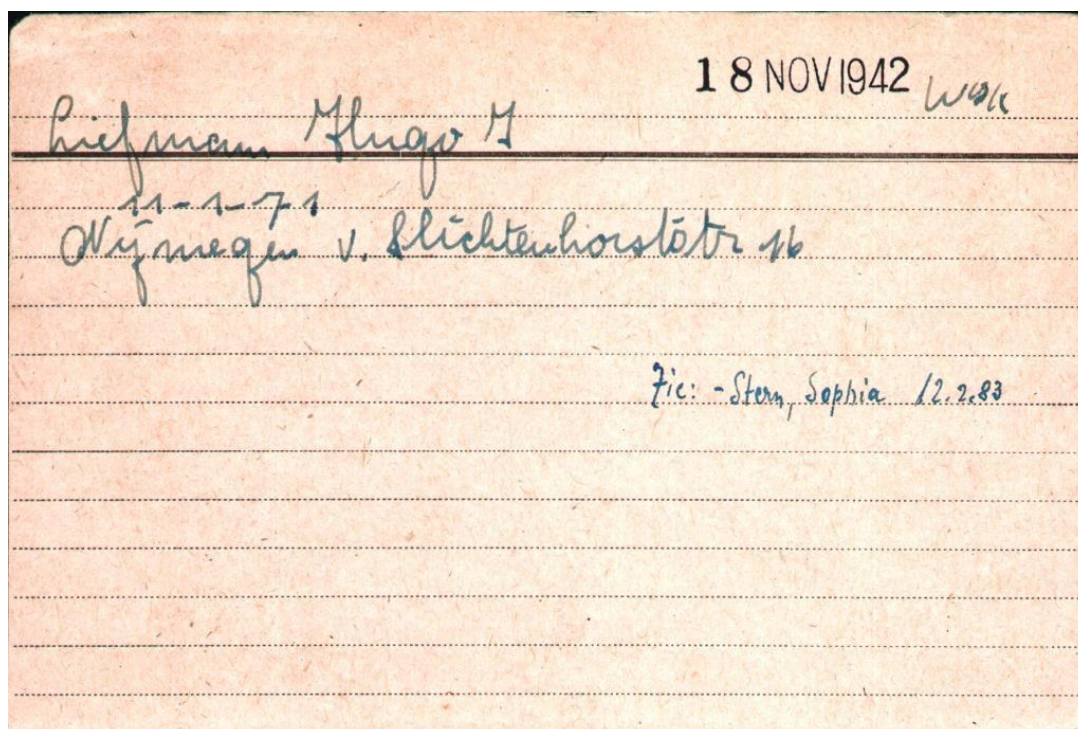
Het huis aan de Parkweg was nogal klein, van de negen kinderen van het gezin Janssen woonden er nog vier thuis. Bert Janssen vond het ook gevaarlijk dat de mannelijke vluchteling – het moet hier dus om Hugo Lifmann gaan – 's avonds vaak de deur uit ging. We kunnen ons voorstellen dat Janssen alleen al bang was omdat tegenover het huis in de Parkweg, aan de ingangen van het Kronenburgerpark, de bordjes 'Voor Joden verboden' waren geplaatst. Het waren in Nijmegen vooral NSB'ers die op dit verbod toezagen.

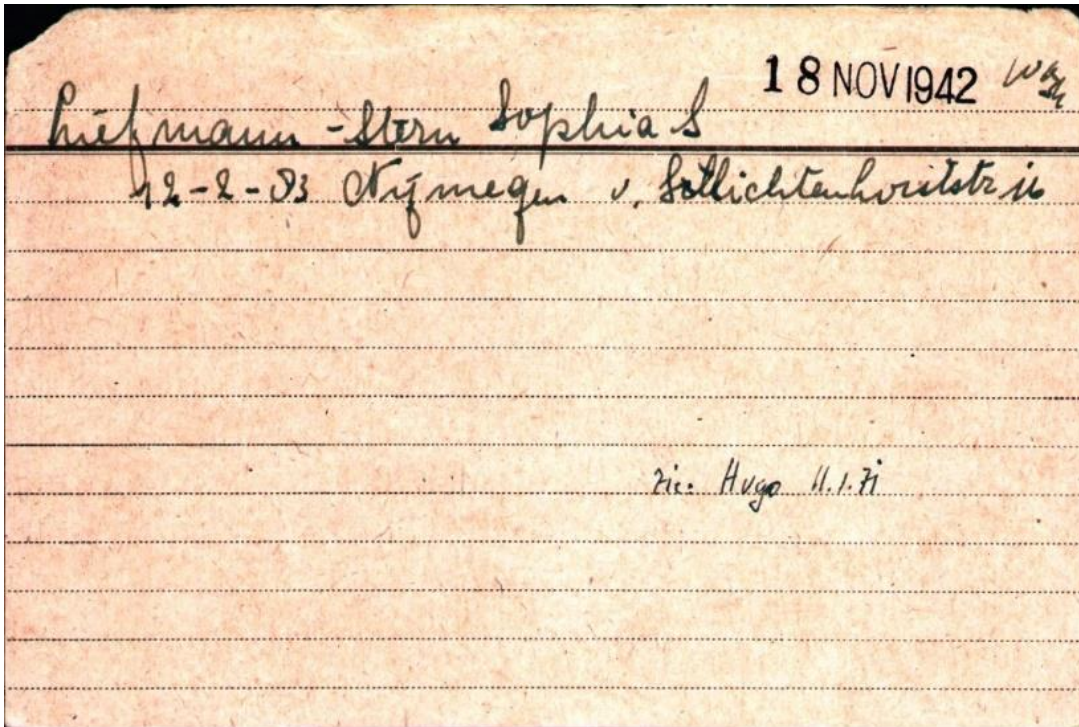
De drie blijven er drie maanden logeren en gaan daarna naar het pand Van Slichtenhorststraat 16, dat eigendom was van Samuel Kaufman en Roosje Driehoet, die

ernaast woonden. Tegelijk gaan ook Gustav Wolf en Julie Strauss, die tijdelijk in het pension aan de Hindestraat gezeten hadden, er wonen. Voor verhuizingen moesten Joden toen al een vergunning aanvragen. In die periode volgen de maatregelen elkaar snel op. De bankrekeningen worden onder beheer gesteld, in juni 1942 moeten Joden bijna al hun bezittingen van waarde inleveren op de Hertogstraat. In juli 1942 worden door Wilbers nieuwe lijsten van Joden in Nijmegen opgesteld: voor de *Zentralstelle für jüdische Auswanderung*, voor de cartotheekhouder Leenders van de gemeentepolitie, voor de RIBR, voor de *Beauftragte* in Arnhem. Op 1 juli was ook het Kamp Westerbork omgevormd tot doorgangskamp. De bureaucratie en de logistiek: alles was in gereedheid om de grote moordmachine te laten werken. Bij de razzia's in Nijmegen op 16 september en 2 oktober worden bijna alleen Joden met een Nederlandse nationaliteit opgepakt, hetgeen ook te maken heeft met het feit dat de zogeheten Joodse werkkampen alleen voor die categorie bedoeld waren. We zien dat bij de razzia van 17 november juist relatief veel Joden met een andere nationaliteit zijn opgepakt, niet alleen omdat zij geen doelgroep waren bij de voorgaande razzia's, maar ook omdat zij maar heel zelden in aanmerking kwamen voor een *Sperre*. Intussen was wel hun verhuurder en buurman, Samuel Kaufman, rond 16 september naar Wittebrink gestuurd, van daar naar Westerbork en korte tijd later al naar Auschwitz. Zijn vrouw Roosje Driehoet was alleen en ziek achtergebleven.

Opgepakt en vermoord

Op 17 november 's avonds staan inderdaad twee agenten aan de deur die de vijf bewoners sommeren met hen mee te gaan met medeneming van enige bagage. Te voet gaan zij naar de HBS op de Kronenburgersingel. Daar blijven ze de nacht met 191 andere arrestanten. De volgende dag om 12 uur vertrekt de trein naar Hooghalen, van waar ze de laatste vijf kilometer onder toezicht van agenten van de Nijmeegse politie te voet afleggen naar Kamp Westerbork.

Systeemkaarten van de Joodse Raad.

Ruim twee weken blijven ze in het kamp. Velen van de bij de razzia in Nijmegen en elders opgepakt werden op 24 november op de trein gezet, onder wie hun twee huisgenoten Gustav Wolf en Julie Strauss. Hugo en Sophie worden op vrijdag 4 december naar de trein gedreven, van de vijf blijft Minna Wehl dan nog even achter in Westerbork. Via Assen en Nieuweschan en Bremen rijdt de trein direct door naar Auschwitz. Daar worden bijna alle 811 arrestanten direct naar de gaskamers gedreven; 16 mannen worden geselecteerd voor dwangarbeid maar zullen ook niet lang meer leven.

Roosje Drievoet blijft nog tot 9 april in het buurhuis wonen, zij gaat dan zoals haar bevolen naar Kamp Vught. Pas na haar vertrek worden op 20 april 1943 de beide huizen, onder toezien oog van de agent Wiebe, door de firma Van Wezel leeggehaald. Van Slichtenhorststraat 16 was verzegeld na de deportatie van de bewoners. De panden 14 en 16, eigendom van Roosje Drievoet en Samuel Kaufman, stonden onder beheer van de *Niederländische Grundstückverwaltung*. Het beheer lag in handen van makelaar Claase, die de huur inde. We weten niet wanneer hij het pand waar zij woonden weer verhuurd heeft aan nieuwe bewoners, misschien moest hij daarmee nog wachten tot na de ontruiming.